

כַּמְחֲלוֹקֶת בְּזוֹ כֶּךָ מִחֲלוֹקֶת בְּזוֹ וְתִבְרָא מִי שִׁשְׁנָה זֶה לֹא שֶׁנָּה
זו, שלתנא הראשון, בית שמאי פוטרים במעיסה וחליטה ובית
הלל מחייבים בשניהם, ולתנא השני, בית הלל פוטרים במעיסה
וחליטה ובית שמאי מחייבים בשניהם (רש"י). ולדעת רבי יוסי,
לא נחלקו בזה כלל בית שמאי ובית הלל, אלא ללישנא קמא
ברבי יוסי, שניהם פוטרים בזה ובוזה, וללישנא בתרא ברבי יוסי,
שניהם מחייבים בזה ובוזה (תוס' הרשב"א משאנן בספר קימחא
דפיסחא; מהרש"א). ויש שכתב, שדברי רבי יוסי הם בדעת בית
הלל, והלישנא קמא ברבי יוסי שאמרה 'זה וזה לפטור', נאמרה על
התנא ששנה שבית הלל מחייבים בשניהם, ואילו רבי יוסי חולק
וסובר שהם פוטרים בשניהם, והלישנא בתרא ברבי יוסי שאמרה
'זה וזה לחיוב', נאמרה על התנא ששנה שבית הלל פוטרים
בשניהם, ואילו רבי יוסי חולק וסובר שהם מחייבים בשניהם (תוס'
רבינו פרץ).

קִתְּנֵי מִיָּהֵת וְכו' בְּאֵילָפֶס פֶּטוּר בְּתַנּוּר חִיִּיב תִּיבְתָּא דְרִבִּי
יִחְזֶקֶן, ואין לומר שמה שפטור חכמים באילפס זה דוקא במעיסה
וחליטה, שהרי לדעתם מעיסה וחליטה שעשאן בתנור חייבים
בחלה, ומוכח שטעם הפטור הוא משום שמעשה אילפס אינו
נחשב כמעשה תנור, ואם כן הוא הדין בכל עיסה. ומה שנקטו
כן במעיסה וחליטה, הוא משום שדרך היא לעשותם באילפס
(רבינו דוד).

לָחֶם הָאֶפִּי בְּתַנּוּר אֶחָד קָרוּי לָחֶם, שאף שהתיבות 'בתנור אחד'
נצרכות לגופן, שזו כל הקלה שעשה נשים יאפו בתנור אחד
מחמת מחסור בעצים, מכל מקום מהיתור של תיבת 'לחמכם',
דורשים שדוקא האפי בתנור אחד קרוי לחם (שפת אמת).

אֶחָד שְׁלֹא יִטּוֹל פָּרוֹס, ש'אחד' משמע שלם (רש"י מנחות עו, א).
וְהָקָא כְּמֵאֵן דְּפָרִיסָא דְמִיָּא, שאף שאין חוטים נמשכים ממנה,
מכל מקום כיון שאינה אפוייה כל צרכה, נפרסת היא מעצמה
כשמטלטלים אותה, ועל כן נחשבת כפרוסה (רש"י מנחות עח, ב).

מֵאִי שְׁנָא הַמַּעֲסָה וּמֵאִי שְׁנָא חֲלִיטָה, שבשניהם העיסה אינה
אפוייה בתנור אלא מבושלת, ואינה נקראת 'לחם', ועל כן צריכה
להיות פטורה מחלה, כמבואר בגמ' להלן. ואין לפרש את דעת
בית שמאי שפוטרים במעיסה ומחייבים בחליטה, לפי שסוברים
שיש חילוק בין מעיסה שבה נותן את הקמח על גבי מים רותחים
בכלי ראשון, לבין חליטה שבה מערה מים רותחים מכלי ראשון
על גבי הקמח בכלי שני, שאם כן יקשה כיצד בית הלל מחייבים
במעיסה ופוטרים בחליטה, אלא ודאי אין חילוק ביניהם, כיון
שעירוי הוא ככלי ראשון, וממילא גם החליטה נחשבת כבישול
בכלי ראשון, ואם כן בין במעיסה ובין בחליטה יש לפטור מחלה
משום שהעיסה התבשלה במים ואינה נקראת 'לחם' (תוס' ר"ד,
רבינו דוד, ר"ת בתוס' זבחים צה, ב ד"ה עירה), אף אם חזר ואפאה בתנור
(פסקי הרי"ד, רבא"ד עדיות ה, ב).

ויש שכתב, שעירוי אינו נחשב ככלי ראשון אלא ככלי שני, אך
טעם הפטור במעיסה וחליטה אינו משום שהתבשלו על ידי המים
הרותחים, אלא שכיון שהוכשרו לאכילה על ידי המים הרותחים,
אינם נקראים 'לחם' אף אם יחזרו ויאפה אותם, ועל כן אין לחלק
ביניהם (רמב"ן ע"ז עד, ב). ויש שכתב, שמעיסה וחליטה פטורים
מחלה רק כשהתבשלו על ידי המים הרותחים ללא שחזר ואפאם
בתנור (פיה"מ לרמב"ם עדיות שם, ע"פ השפת אמת).

המשך מעמוד לז.

אם חוטים נמשכים הימנה, אינה בכלל 'לחם' אלא נחשבת עדיין
בצק, ואין יוצאים בה (רבינו חננאל), ולכן גם יכולה לבוא לידי חימוץ
(ע"פ הריטב"א). ועל כן ישרפנה מיד (מרדכי תר, בשם הר"ש מפלייזא),
אף אם לא שהתה שיעור מיל, כיון שמחמיצה מיד מחמת חום
התנור (ט"ז או"ח תסא, א, בבאור המרדכי). ויש שכתב, שרק לכתחילה
אין להחזירה לתנור, כי חוששים שמא ישהה מלאפונה מיד
ותחמיץ, אבל בדיעבד אם עבר והחזירה מיד לתנור, אינה נאסרת
(אליה רבה שם, ט). ויש שכתב, שאף אם חוטים נמשכים הימנה,
כל שנאפית קצת בשיעור של 'מאכל בן דרוסא', דהיינו שליש
אפיה או חצי אפיה, מותר לאוכלה, ורק אין יוצאים בה ידי מצות
מצה (ב"ח שם, ג, בדעת הטור שם, אך ראה ביאה"ל שם, שגם הטור
סובר שמחמיצה).

■ להלכה, מצה שנאפית עד שאם פורסים אותה אין חוטים
נמשכים ממנה, יוצאים בה (שו"ע שם, ג). וקודם שיעור זה יכולה
לבוא לידי חימוץ. ועל כן יש ליזהר שלא להוציאה מהתנור קודם
לכן אפילו על דעת להחזירה מיד לתנור, כי עלולה להחמיץ אפילו
בשהייה מועטת לאחר שהתחממה מחום התנור, וחוששים שמא
ישהה בה מעט. ומכל מקום, אם עבר והוציאה והחזירה מיד, אין
לאסור (רמ"א שם, ומשנ"ב שם, טז, וביאה"ל שם).

חֲלוֹט שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים, ראה ביאורנו לעיל (לו, ב ד"ה לחם) באיזה
אופן חלוט פטור מחלה.

הִלְלוּ מַעֲשֵׂה אֵילָפֶס הֵן וְכו', והעיסה הפטורה מחלה במעשה
אילפס לריש לקיש ובמעשה חמה לרבי יוחנן, היא דוקא בבליילה
רכה, שאינה מתחייבת בחלה משעת לישנה, אבל בבליילה עבה חל
החיוב משעת לישנה, ואינה נפטרת כשעשאה אחר כך באילפס או
בחמה (תוס' בע"ב ד"ה דכולי). ויש שכתבו, שאף בבליילה עבה, כל
שדעתו לאפות באופן הפטור מחלה, כגון באילפס לריש לקיש או
בחמה לרבי יוחנן, לא חל חיוב חלה משעת לישנה (ר"ש חלה א, ה,
רמב"ן הל' חלה). ■ וכן הלכה [כנהר"ש] (שו"ע י"ד שכת, ג).

וְרִבִּי יִחְזֶקֶן אָמַר מַעֲשֵׂה אֵילָפֶס חִיִּיבִין, ודוקא באילפס בלא
משקה, אבל באילפס עם משקה, מודה רבי יוחנן שפטור מחלה,
כיון שאזו הוא דרך בישול ולא דרך אפיה (תוס' בע"ב, ע"פ הירושלמי
בחלה א, ג). אמנם, אם נתן מעט שמן באילפס, כדי שלא תישרף
העיסה, נחשב כאפיה בלא משקה (מהר"ם חלאווה). ■ וכן הלכה
(שו"ע י"ד שכת, ב, ורמ"א או"ח קסח, יד).

כָּל שְׁפוּרְסָה וְאֵין חוּטִין נִמְשְׁכִין הֵימָנָה, שכל שנאפתה בשיעור
זה, אף שאינה אפוייה כל צורכה, הרי היא בכלל 'לחם' ויוצאים בה
(רש"י), ואינה יכולה עוד לבוא לידי חימוץ (ריטב"א בשם הרא"ה). אבל